

Tartalomjegyzék [Irodalomtörténeti Közlemények 1999. 1/2.sz.] Kezdőlap[+ betűméret](#) | [- betűméret](#)

stílus 1 (fehér) stílus 2 (fekete)

Várkonyi Gábor**ÚJABB FORRÁSOK BÁTHORY ERZSÉBET ÉLETÉHEZ**

Báthory Erzsébetéről sokszor és sokat írtak már. A magyar kutatás eredményeit az elmúlt két évtizedben Nagy László, Péter Katalin és Szádeczky-Kardoss Irma könyvei foglalták össze. A külföldi művek közül Michael Farin munkája mellett Tony Thorne összefoglalását kell megemlítenünk mint e bonyolult történeti és kultúrtörténeti problémakör korrekt elemzését. A korábbi, Báthory Erzsébettel foglalkozó irodalom összefoglalása itt most nem célunk, hiszen ezt az előbb említett szerzők már megtették; feltárták a tévedéseket, rámutattak a következetlenségekre és hangsúlyozták a történeti valóság és a horrortörténet szétválasztásának fontosságát. Ez természetesen minden megemlített szerzőre igaz, még akkor is, ha tudjuk, hogy a magyar kutatók egymástól eltérő véleményyt alakítottak ki vizsgálódásuk végén.

Péter Katalin a nádor, Thurzó György nyomozást elrendelő parancsának, a tanúvallomások összegyűjtésének komolyságából arra következtetett, hogy Báthory Erzsébet igenis bűnös, valóban elkövette mindazt a sok kegyetlenséget, amellyel a vallatási jegyzőkönyvekben őt vádolták. Nagy László feltárta a korábbi irodalom tévedéseit. Elemezte az ügy szereplőinek ellentétes érdekeit, amelyek lehetnek birtokszerzési kísérletek vagy eltérő politikai koncepciók; jelezte, hogy Báthory Erzsébet nem egyértelműen bűnös, sőt talán éppen ő lehet az áldozat. Szádeczky-Kardoss Irma bevallotta is rehabilitációs szándékkal vette vizsgálat alá Báthory Erzsébet ügyét. Egyszerre vizsgálta az eljárás törvényességét és a politikumnak a vizsgálattal való összefüggését. Megpróbálta rekonstruálni az ügy szereplőit mozgató szándékokat. Báthory Erzsébet esetét összehasonlította a Liszthy Anna Rozina ellen 1637 júniusában megindított és 1638 márciusában már királyi kegyelemmel le is zárt eljárással. Mind a két esetben szolgálólányok kegyetlen kínzása és megölése volt a vád. Ám amíg az Esterházy Miklós nádor által elrendelt eljárás tíz hónap alatt ítélethirdetéssel, sőt a királyi kegyelemmel lezárult; addig a Thurzó György nádor vezette vizsgálat hosszú évek alatt még a perbe idézésig sem jutott el. A jogász számára szembetűnő volt a koronatanúk hiánya. A Báthory Erzsébet ellen gyűjtött tanúvallomások közül feltűnően hiányoznak az áldozatok közeli hozzátartozói, furcsa mód nem tesz vallomást az 1610. december 29-én "kiszabadított" megkínzott lány sem. Miért nem kérdezték meg, hogy mit tettek vele? - teszi fel a kérdést Szádeczky-Kardoss Irma.

Thurzó nádor a Báthory Erzsébet elleni vizsgálat egyes lépéseit összehangolta az erdélyi fejedelemmel folytatott politikai harcával is. A tanúvallomások részletes elemzésekor pedig megállapítja, hogy azokban a korabeli büntető és gyógyító eljárások, módszerek leírása keveredik egymással. A vallomások alapján még azt sem lehet egyértelműen bizonyítani, hogy Nádasdyné az úgynevezett "kínzásoknál" személyesen jelen lett volna.

Báthory Erzsébet életének forrásait, bár sok ismert, ez idáig még nem gyűjtötték egybe. Ennek egyik oka, hogy Nádasdy Ferenc nem hagyott hátra olyan nagy mennyiségű, feleségéhez címzett levelet, mint apja, Nádasdy Tamás. Ez a hiány azért is feltűnő ebben az esetben, hiszen Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya levelezése mai napig is a házastársi levelezések mértékadó példája. Másrészt, Báthory Erzsébet oldaláról, a kutatások leginkább a kegyetlenkedésekre vonatkozó forrásokat igyekeztek feltárni.

A legendaképződést még segítette is a források hiánya vagy talán csak elfelejtődése. A Magyar Országos Levéltárban a Nádasdy család archívuma 29 db Nádasdyné Báthory Erzsébethez írt levelet őriz az 1584-1608 közötti időszakból. Ugyanitt 32 db általa írt levél is található az 1587-1606 közötti évekből. A levélírók alapján rendezett missiles anyag érdekessége, hogy abban egyetlen levelet sem találunk Nádasdy Ferencről! A legközelebbi családtag fia, Pál, akinek egy 1609-ben írt levelét találjuk itt, valamint veje, Zrínyi Miklós, aki 1601 és 1608 között öt levelet küldött Nádasdynénak. Uradalmi alkalmazottak, Nádasdy-szervitorok a levélírók, de hol vannak a közelebbi családtagok, hol vannak a

személyes levelek?! Elképzelhetetlennek tartjuk, hogy Nádasdy Ferenc ne levelezett volna feleségével. A magyarázat csak az lehet, hogy az általunk ismert Nádasdy-levélgyűjtemény csak az úgynevezett hivatalos vagy uradalmi levelezést tartalmazza, és a magánlevelek valahol máshol voltak, vannak.

Az ismert Báthory Erzsébet-levelek egy másik csoportja a Batthyány levéltárban található. Az 1605 és 1610 között írt 22 levél közül 18 Batthyány Ferencnek, 4 pedig Kisfaludi Balázsnak szól. Péter Katalin és Nagy László is használta ezt a forrásanyagot, ennek ellenére mégis azt mondhatjuk, hogy a kutatás még nem aknázza ki mindazokat a lehetőségeket, amelyeket ezeknek a leveleknek az elemzése adhat.

A Batthyány levéltárban található Báthory Erzsébet-levelek szoros kapcsolatra, élénk levelezésre utalnak. A Nádasdy levéltárban őrzött leveleket vizsgálva ennek nem találjuk nyomát; Batthyány Ferenc levelei hiányoznak!

A Batthyány levéltárban található levelek mellett Nádasdy Ferenc és Pálffy Miklós levelezését is érdemes kézbe vennünk, a levelek közül néhány a Nádasdy család életét is felvillantja.

Ebben a tanulmányban nem akarunk foglalkozni a Báthory Erzsébet ellen indított eljárással. Kizárólag az általunk vizsgált forrásokra támaszkodva fogjuk kiegészíteni mindazokat az ismereteket, amelyeket a kutatás már eddig is feltárt.

A Pálffy Miklós iratai között őrzött Nádasdy-levelek legtöbbje aktuális hírekkel, hadi, katonai eseményekkel foglalkozik. Felvetődhet a kérdés, hogyan kapcsolódnak ezek a levelek Báthory Erzsébet életéhez azontúl, hogy írójuk férje, Nádasdy Ferenc volt? A fennmaradt harminc levél közel fele, pontosan tizenkettő, Csejtén íródott. A többi levél datálása már megoszlik a családi birtokok, mint Sárvár, Keresztúr és Kosztolány, valamint Kiskomárom, Pöstyénfürdő és Pozsony között. Ilyen kis számú adatból természetesen nem lehet általános tendenciákat megállapítani, még sokkal több információra lenne szükségünk annak megvizsgálására, hogy a Csejtéről keltezett levelek vajon jelenthetik-e azt, hogy a házaspár kedvelt tartózkodási helye lett volna a csejtei udvarház. Biztosan nem tudjuk, de nagyon valószínű, hogy Csejtén mindig együtt laktak! Különösen két évben, 1585-ben és 1586-ban keltezte leveleit Nádasdy Ferenc Csejtéről. 1585 decemberében viszont biztosan tudjuk, hogy együtt voltak. Nádasdy Ferenc december 3-án innen, Csejtéről gratulált Pálffynak újszülött gyermekéhez. Majd hetekkel később egy újabb csejtei levélben arról tudósította Pálffyt, hogy este érkezett meg, valószínűleg Dobó Ferencről, és amint lehet, fel fogja keresni és el fogja mondani, hogy miről tárgyaltak, de rögtön nem indulhat, mert feleségét betegen találta, és az ünnepek is közelednek. De az ünnepek alatt, ha Pálffy a közelben tartózkodna, akkor egészen biztosan felkeresné. A levél rövid és határozott. Nádasdy világosan érzékeltette, hogy beteg felesége mellől nem mozdul el, és a karácsonyi ünnepeket is együtt fogják tölteni. A Nádasdy házaspár hétköznapijainak a feltárása még várat magára, de ez az apró adat is azt jelzi számunkra, hogy szokásaik a kor értékrendjéhez igazodtak.

1604-ben meghalt Nádasdy Ferenc. Báthory Erzsébet nem egyszerűen özvegy lett, hanem az ország egyik legnagyobb vagyonának a kezelője is. Az ő rátermettségén, határozottságán múlt, hogy a Nádasdy-vagyon megmarad-e az örökösöknek vagy a rokon családok között aprózódik föl. Másfél évszázaddal később Bethlen Kata találóan jellemezte az özvegyek helyzetét: "Mint-hogy az Özvegyeknek állapotjuk hozza azt magával, hogy más Embereknek mint-egy Tzélul ki-tétessenek, úgy vagyon az Én Özvegyi állapotom is; a' melynek támadtak háborgatói..."

Férje halála után Báthory Erzsébet is hamarosan támadások céltáblája lett. Előbb Bánffy György, majd a Bánffy-rokonság egy másik tagja igyekezett erővel birtokrészeket kihalászni a Nádasdy-Báthory-uradalmak közül. Akármilyen határozottan is állt ellent ezeknek a próbálkozásoknak az özvegy, támogató pártfogás nélkül nem sok sikerrel védhette volna meg a Nádasdy-örökösök vagyonát.

Czobor Erzsébetnek, Thurzó György nádor özvegyének élete végéig reménytelen harcot kellett vívnia Esterházy Miklóssal, pedig a Czobor család teljes súlyával az özvegy mögött állt. A zólyomi várból és egyben birtokról Esterházy Miklós, az ott szintén részbirtokos Wesselényi István segítségével egyszerűen kizárta a Czoborokat, hogy aztán később az erőszakkal birtokon belül maradt két család egymás között már hivatalosan is birtokcserét hajtson végre, így alakítván ki egymástól elkülönített birtokaikat.

Mindezekkel a veszélyekkel Báthory Erzsébetnek is számolnia kellett. A Batthyány Ferenchez írt leveleket olvasva arra következtethetünk, hogy Batthyány nem egyszerűen szomszéd birtokos, hanem az özvegy Nádasdy és egyben a családfő nélkül maradt család legfontosabb támasza volt. Talán csak véletlen egybeesés, de fennmaradt levelezésük első darabja Nádasdy Ferenc halála után egy hónappal íródott. A kutatás még adós Nádasdy Ferenc és Batthyány Ferenc kapcsolatának részletes feltárásával, az özvegyvel folytatott levelezés arra enged következtetni, hogy közeli, talán baráti kapcsolatban állt egymással a két szomszédos úr. Batthyány bécsi tartózkodásai során gyakran volt vendége Nádasdy Ferenc bécsi házában is. Báthory Erzsébet 1604. február 15-én Sárváron keltezett levelében Batthyánynak arra a kérésére válaszol, hogy férje levelesládájából "néminemű leveleket" küldjön el számára. Korábban Batthyány Megyeri Imrével, Nádasdy udvarmesterével elhunyt férje leveleit elküldte az özvegynek azért, hogy átnézhesse, és a fontosnak tartott leveleket eltehesse. Batthyány valószínűleg ehhez hasonlóan saját, Nádasdy Ferenchez írt leveleit akarta elkérni Báthory Erzsébettől. A kérés azonban túl gyors lehetett az özvegy számára, alig több mint egy hónapja halt meg a férje, mert azt válaszolta, hogy férje leveleit eddig még nem tudta átnézni, és levelesládáját sem nyitotta meg. "Ugyan nem is volt sem ürességem, sem módomban akkor, hogy azt mögcselkettem volna. Ezután is azon dolognak avagy leveleknek megtekintésére mikorban érközhetöm, én arrúl bizonyos időt és napot most kegyelmednek nem tudok írni. Anélkül is számtalan gond, kit Isten ne adott volna bátor érnöm, érközik fejemre, mellyeket valameddig mindenképpen jó módjával helyére nem intézők, addig afféle levelek fölhányatására és megnézetésére nem érközhetöm." Megyerivel sem a levelekről tanácskozott, hanem az új udvari rendtartásról és az országgyűlésről, ahol az özvegyet és a családot követként fogja képviselni.

Két héttel később Batthyány azzal a kéréssel fordult az özvegyhez, hogy a körmendi "profundra", a végvári katonaság élelmezésére szállíttasson ezer köböl gabonát, köbölönkénti 70 dénárért. Ezt az árat Báthory Erzsébet kevésnek tartotta, el is utasította Batthyány kérését, őszintén megmondva, hogy ennyiért "igen olcsó", ennél drágábban is eladhatja, egyébként is jobbágyainak igen sok dolguk van, nem küldheti őket mindenfelé. Batthyány másik kérését, hogy arany és ezüst fonalakat küldjön, részben tudja csak teljesíteni, lányos ember lévén - írja -, a varróknak igen kiosztogatta már, ami volt, de ami arany maradt, azt mind elküldte Batthyánynak.

A katonaság számára kért gabona eladásának határozott visszautasítása saját gazdasági érdekeinek érvényesítését jelentette. A kamara csak a piaci érték alatt tudta megfizetni a gabonát, ezt a birtok gazdasági érdekeit szem előtt tartó gazdálkodó nem fogadta el. A birtokok igazgatásának és nem utolsósorban védelmének gondja teljes súlyával nehezedett az özvegy vállára.

Az 1605-1606-os évek különösen sok veszedelmet hoztak. 1605. május elején Bocskai hajdúi Pozsonynál átkeltek a Dunán, és ezzel a Dunántúl is hadszíntérré változott. Németi Gergely vezetésével a hajdú és a velük együtt megjelenő török és tatár csapatok a Muraközig járták az országot, és Stájerországba is átcsaptak. Németi megpróbálkozott a nyugat-magyarországi arisztokrácia megnyerésével is, de az egy Nádasdy Tamáson, Nádasdy Ferenc unokatestvérén kívül nem járt sok sikerrel. Ahogy Batthyány Ferenc, úgy Báthory Erzsébet sem küldte el képviselőit Németi Gergely táborába. Az özvegy, Batthyány tanácsát követve, nem keresett kapcsolatokat a hajdúkkal. A hajdú és velük együtt a török és tatár csapatok mozgásáról pontosan tudósította Batthyányt, így a Sopront ostromló hajdú tábor elvonulásáról is még aznap írt Batthyánynak.

Bocskai hajdúi mellett a soproni német katonaság is hozzájárult a Nádasdy-birtokok pusztításához. "Kegyelmednek azt írhatom, hogy tegnap Sopronyból az németek kijöttek az én keresztúri házamra. Álgút hoztanak, városomot és majorimat tövéből kiégették, azmint a híret hozák. Ugyan meg is vették a kastélyomot. Miért köllenség ezt rajtam cselekedni, nem tudom" - írta Batthyánynak elkeseredetten. A káoszt növelte, hogy még azt sem lehetett biztosan tudni, honnan várható támadás; ezt már a császári német katonaság garázdálkodása is bizonyította. 1605 augusztusában azonban még Batthyány katonái ellen is védekezni kellett. "...az táborbéli vitézek és az kegyelmed szolgálai is, kiket az mi kegyelmes urunk nem fogatkozásunkra, hanem ótalmunkra bocsátott ide, szerte széjjel az falukon, városokon nyargalván, valami barmot akárki [...] ha szintén az szegény ember pénzen vette is [...] elhajtják..." A levél sérült, de

tartalma így is érthető: Batthyány katonái gátlástalanul sarcolták a lakosságot. A katonák túlkapásaival egy évvel később Vas vármegye szombathelyi közgyűlésének is foglalkoznia kellett. A vármegye megbízta Káldy Ambrus szolgabíró és Sibrik Tamást, hogy tárgyaljanak Batthyányval a katonaság okozta károk megtérítéséről.

A birtokok védelmét csak katonasággal lehetett biztosítani, de érthető, hogy ezek után Báthory Erzsébet bizalmatlan volt, még a Batthyány által ajánlott katonákkal szemben is. Batthyány többször is javasolta az özvegynek, hogy fogadjon katonákat és így védje meg magát. 1605 augusztusában azzal köszöni meg Batthyány jóindulatát és tanácsát, hogy tudja, hogy így kellene cselekednie, de nincs pénze a katonák fizetésére. November 4-én már világosan megírta, hogy nem engedhet be váraiba idegen katonákat, mert: "...én senki szívét nem látom, efféle pártosokat nem szállítok semmi úttal az én városomban."

Ugyanebben a levélben írja, hogy csak saját embereiben bíz: "...az egy Csepreg valamennyire maradt meg, de azok is elég nyomorúságos fogyatkozással, azokkal pedig oly végezésem vagyok, hogy valameddig az szükség kívánja, mindaddig fizetett gyalogot ötvent tart, azoknak vajdájok, zászlójok, dobosok vagyok, és continue Sárváratt lesznek, s most is ott vadnak, emberséges emberek és fegyveresek, nem úgy mint az vármegye, egy hétig is feltámad, más héten hazamegyen." Érdemes még idéznünk a levél végéről az özvegy véleményét a Batthyány által szorgalmazott nemesi felkeléssel kapcsolatban: "Az feltámadás, uram, bizony igen méltó és szükségös, de mind egyaránt támadjunk föl, mind kegyelmed jószága, több uraké és nemeseké, azonképpen valahol ki vagyok, minden rend, mert mindnyájunknak bőrében jár."

Alig csillapodtak le a háborús évek keltette viharok, amikor Báthory Erzsébetnek ismét a rokonság részéről érkező támadással kellett szembenéznie. Bánffy Kristóf megszállta Lenti várát, és a hírek szerint még a kanizsai pasát is segítségül hívta.

Mindezek után a bécsi ház tetejének a kijavítása, amiben szintén Batthyány Ferenc segítségét kérte, aligha számíthatott nagy problémának. A bécsi ház közös fenntartása a két család közötti régi jó kapcsolatot is bizonyítja. A ház emeleti helyiségeit Batthyányék használták, ahogy erről Nádasdy Ferenc és Batthyány Ferenc korábban megegyeztek.

A levelezés fontos része a vármegyei ügyek előszámlálása, a szükséges intézkedések megbeszélése, a megyegyűlésekre való felkészülések, egyeztetések. Az özvegy minden esetben meghallgatta Batthyány tanácsait. Az 1605. június elsején írt levele és annak utóirata Báthory Erzsébetnek Batthyány Ferencbe vetett bizalmát pontosan tükrözi: "Kegyelmedet azon kérem, írja meg kegyelmed, küld-e be kegyelmed valakit avagy nem, mert én mindenben kegyelmedhez tartom magamat..." A vármegyei eseményektől függetlenül is cseréltek híreket. A fontosabb leveleket az özvegy lemásoltatta és úgy küldte tovább.

Báthory Erzsébet nemcsak a maga számára, hanem szervitorai, az udvarának vonzáskörében élők számára is igyekezett mások támogatását megszerezni. Két asszony fordult, a fennmaradt levelezés tanúsága szerint, Sárvár úrnőjéhez, kérve ügyükben a segítségét. Az első Wathay Ferencné Vághy Zsuzsanna, aki férje török fogságból való kiszabadításához kért segítséget. Vásárolt egy török foglyot, de a fogolycsere lebonyolításához tekintélyes támogatóra is szüksége volt. Báthory Erzsébet megkérte Batthyány Ferencet, hogy Wathay Ferencné nevében, mint akinek jobb alkalmatossága van a fogoly török "beküldésében", vállalja el az asszony képviselőt.

A másik eset is rendkívül izgalmas. A Vas megyei Tokorcsból a helyi javasasszony, vagy ahogy a levélben Báthory Erzsébet írta: "tudósasszony" kért védelmet tőle, a házát és jószágát felforgatókkal szemben. Az eset háttere, hogy a javasasszony egy fiatal, feltehetőleg árva lányt nevelt házában. A lánynak több falubeli férfivel is lehetett szexuális kapcsolata, mert amikor teherbe esett, többeket is megnevezett mint lehetséges apákat. Ráadásul a javasasszony rokonságából leánya férjének öccse is nála szolgált, ezért még az is előfordulhatott, hogy valójában ő a gyermek apja. A megnevezett falubeli férfiak közül az egyik a javasasszony házára támadt, feldúlván annak jószágát. Báthory Erzsébet az ügy kivizsgálását és mindenekelőtt a javasasszony vagyonának védelmét Kisfaludi Balázssra, a vármegye alispánjára bízta. Az eset antropológiai vizsgálata, más forrásokkal való összevetése már önmagában is

fontos feladat lenne, a kora újkori falusi társadalom életének egy szeletéről kaphatnánk információkat. A falusi "tudósasszony" Báthory Erzsébethez mint földesurához fordult segítségért, aki az ügyet a vármegyei hatósághoz továbbította. A javasasszony nevelt lányának esete nem erkölcsi megfontolásokból lett "ügy", hanem a hírbe hozott falusi férfi hatalmaskodása tette azzá.

Báthory Erzsébet 1610. augusztus 27-én keltezte az itt közölt levelezés utolsó darabját, amelynek címzettje Kisfaludi Balázs volt. Jelenlegi ismereteink szerint sem az év hátralévő négy hónapjában, sem életének még hátralévő, csejtei várfogságban töltött négy éve alatt nem írt több levelet sem Batthyány Ferencnek, sem Kisfaludi Balázsnak. Vajon mi lehet a levelezés megszakadásának oka? A hermetikus elzártság?

A Batthyány Ferencsel váltott levelek valószínűleg akkor is megritkultak volna, ha az özvegyel nem történik meg mindaz, amivel ez idáig a róla szóló irodalom foglalkozni szokott, ha Thurzó György nádor nem veti őt életfogytig tartó várfogságra. Minden Báthory Erzsébettel foglalkozó kutató érezte és jelezte, hogy az özvegy Csejtére költözésének fontos szerepe volt a történetben. 1610. december 29-én itt tartóztatta le Thurzó György nádor Nádasdy Ferenc özvegyét, egy villámgyors rajtaütés során. Thurzó katonái egyszerűen benyomultak és elfoglalták a csejtei várhegy tövében álló udvarházat. Nyilvánvaló, hogy ezt az akciót a nádor csak itt, Csejtén vihette véghez, Sárváron már nem lett volna alkalma ilyen sikeres rajtaütés végrehajtására. Már csak azért sem, mert éppen az özvegy leveléből tudjuk, hogy Sárvár védelmét jól megszervezték, saját csepregi jobbágysai tartottak a várban gyalogosokat, előljárával, dobbal és zászlóval. Csejtén erre nem volt lehetőség. Nem tudjuk, de nagy valószínűség szerint az özvegy igen kevés olyan udvari emberrel rendelkezhetett Csejtén, akik személyes biztonságáért voltak felelősek. Megbízhatóságukról pedig egyáltalán semmit sem tudunk. A Batthyány Ferencsel folytatott levelezés arra is rámutat, hogy birtokai központjában Báthory Erzsébet erős támogatottsággal, pártfogókkal és nem utolsósorban népes szervitorgárdával volt körülvéve. Érthetetlennek és értelmezhetetlennek tűnik Báthory Erzsébet döntése, hogy a biztos családi rezidenciát odahagyva egyenesen "ellenséges" területre, a barátok közelségéből az ellene vizsgálatot folytató nádor szomszédságába költözzön. De Báthory Erzsébet nem a mai kutatók fejével gondolkozott.

A Csejtére való költözésnek többféle magyarázata is megtalálható a Báthory Erzsébettel foglalkozó irodalomban. Felmerült, hogy az özvegy szökését készítette elő. Szádeczky-Kardoss Irma szerint a sárvári építkezések miatt kellett Csejtére költöznie. Azt, hogy az özvegy Báthory Gábor fejedelemhez akart volna szökni, már Péter Katalin is hitelt érdemlően megcáfolta. Az építkezések elől való elköltözés ott kérdőjelezhető meg: miért nem egy közelebbi birtokát választotta? Egy olyan erős akaratú személy, aki határozott kézzel intézte a Nádasdy-birtokok ügyeit, legyen szó a gabona piacra dobásáról vagy a bécsi ház kijavításáról, vajon hogyan irányíthatta az építkezéseket Csejtéről? Kellene lennie más okoknak is, amelyek Báthory Erzsébet döntését befolyásolták!

A Batthyányval váltott levelek azt bizonyították, hogy az özvegy aktívan részt vett a vármegye közigazgatásának irányításában. A Nádasdy család tagjai Vas vármegye örökös főispáni tisztét viselték. Nádasdy Ferenc halála után ez fiára, Nádasdy Pálra szállt. 1604. május 30-án a vármegye közgyűlése ünnepélyesen kihirdette az új főispánt, de hivatalát, mivel kiskorú volt, ekkor még nem vehette át. Beiktatására 1610. június 6-án, Szombathelyen került sor, ekkor tette le az ünnepélyes esküt. A közgyűlésen személyesen megjelent Batthyány Ferenc gróf, Sopron vármegye főispánja, valamint Nádasdy Tamás, Petenyéd örökös grófja is.

1610 nyarán Nádasdy Pál hivatalosan is nagykorú lett, átvette mindazokat a hivatalokat, amelyek a család nagykorú férfi tagjait megillették. Ettől a pillanattól ő felelt a családi birtokok igazgatásáért, őt illette meg a család fő rezidenciája, Sárvár. Tizenkét éves ekkor. Korainak tűnhet a számunkra, hogy ilyen fiatalon "felnőtté", "családfővé" érhetett egy arisztokrata gyermek. Horn Ildikó kutatásai bizonyították be, hogy az árva vagy apa nélkül felnövő félárva arisztokrata ifjak már serdülő éveikben elfoglalták az őket megillető közigazgatási hivatalokat. Nádasdy Ferenc, Pál fia már tizenhárom évesen "ténylegesen gyakorolta főispáni teendőit" - írja Horn Ildikó. Az árvák karrierje sokkal meredekebben és gyorsabban ívelt felfelé, mint a teljes családban felnövő kortársaiké. A szokásnak megfelelően az anyának ezután egy

másik uradalmat kellett választania, ahol udvartartását berendezte. Rendszerint ezt kölcsönös megállapodásban rögzítették.

Nem történt ez másként más arisztokrata családoknál sem. Batthyány Ferenc 1625-ben bekövetkezett halála után a Batthyány-birtokokat özvegye, Lobkowitz Poppel Éva kormányozta Báthory Erzsébethez hasonlóan, határozott céltudatossággal. Fia, Batthyány Ádám 1629-ben lett nagykorú, ekkor a birtokok megosztásáról a családban megegyezés született. Poppel Éva a család két legfontosabb uradalmát és egyben központját, Németújvárt és Rohoncot is átadta fiának. Batthyány Ádám és édesanyja között egészen 1636-ig elhúzódott a birtokok megosztásának ügye, melyet a kutatás már részletesen feldolgozott.

Jelenleg nem ismerünk olyan dokumentumot, amely Nádasdy Pál és édesanyja között, a Batthyány családban ismert, 1629-es, illetve 1636-os, anya és fia közötti birtokszerződéshez hasonlóan rendezte volna a birtokok tulajdonjogát. Legalábbis ez idáig ilyet nem találtak a kutatók. Viszont 1610. szeptember 3-án Báthory Erzsébet végrendekezett. "...mindeneket az örökösödés teljes jogával az három szerelmes gyermekimnek, Nádasdy Annának, Nádasdy Katának és Nádasdy Pálnak kézhez adtam kevéssel ezelőtt és tényleg kezekbe eresztem minden váraimat magok részével egyetemben." A végrendelet arra utal, hogy az özvegy és gyermekei között már megtörtént a birtokok felosztása, mégpedig nem sokkal a végrendelet megírása előtt. Nádasdy Pál június 6-án tette le a hivatali esküt, lett törvényes korú, erre a végrendelet szövegében is utal Báthory Erzsébet. A végrendelet dátuma szeptember 3-a. A családi birtokok törvényes megosztása tehát csak e két időpont között történhetett. Kizártnak tartjuk, hogy erről a megállapodásról ne született volna dokumentum, amely azóta vagy megsemmisült, vagy csak lappang.

Báthory Erzsébet Csejtere költözésének oka véleményünk szerint nem lehet más, mint a családon belüli tulajdonviszonyok átrendeződése. Nádasdy Pál átvette törvényes örökségét, őt illették meg a család fő rezidenciái, többek között Sárvár, hozzáláthatott saját udvarának, gazdasági, közigazgatási apparátusának a megszervezéséhez. Édesanyja pedig, aki eddig a birtokokat kezelte, visszavonult, fiatalságának és házas éveinek egy régi kedves helyszínét, Csejtét választva jövendő rezidenciául. Minden jel arra mutat, hogy a Nádasdy család új generációjának birtokba lépését nem kísérték botrányok, nem voltak jogi viták, mint ahogy ez két évtizeddel később a Batthyány családban megtörtént. Báthory Erzsébet jogos anyai önérzettel írhatta végrendelete bevezetésében: "Én az tekintős és nagos batory (sic) Ersebeth asszony, az néhai tekintős és nagos Nádasdy Ferenc meghagyott özvegye [...] az én szerelmes három gyermekimnek, hajadon két leányom és nevetlen kis fiamnak, özvegy kezemre és gondviselésemre jutván egész ez ideig Istenem kegyelmes segítségéből, özvegyiségemnek szorgalmatos gondviselésével, nem csak jószágok állapotjából és testi táplálásokból az ő rendik szerint viseltem gondjokat anyai szeretetemből; de mikor az felséges Isten az ő kegyelmes jóvoltából szerencséjeket az két leányomnak, Nádasdy Annának és Katának megmutatta is, kiért dicsértessék az ő áldott szent neve, a ki minden árvákra és özvegyekre kegyelmes gondviselőnk; azokat az ő alkalmas idejekben, atyai házokból szüléikhez illendő tisztességes költséggel férjhez is adtam; [...] És nagy gondviselésemmel, fiamnak is Nádasdy Pálnak nevekődésében őrizésére, tanóságára és idejét az nagy Úristen arra hozván tizenkét esztendeje eltelvén, főispánságnak tisztire az böcsületes Vasvármegyében megesködni, ahhoz illendő tisztességes módjával és költségével gondját viseltem Istenem kegyelmes segítsége által, kiért dicsértessék az ő áldott szent neve..."

Csejtéhez régi emlékek kötötték az özvegyet. 1610. augusztus végén, szeptember elején, amikor már megírta Kisfaludi Balázshoz címzett, általunk ismert utolsó levelét, vagy amikor végrendeletét fogalmazta, a visszavonuló özvegy ismét egy csejtei karácsonyra készült, mint 1585-ben, amikor férjével együtt töltötték itt a karácsonyt.

A Batthyány Ferencnek írt levelek azt bizonyítják, hogy a családfő halála után Báthory Erzsébet átvette a család ügyeinek és a családra háruló kötelezettségeknek az irányítását. Új udvari rendtartást készíttetett, kézben tartotta a vármegyei és országgyűlési követek dolgát, figyelemmel kísérte a hadi eseményeket, ügyelt a közbiztonságra, utasításaival, döntéseivel irányította a birtokok gazdálkodását, és mindemellett gondja volt a hozzá fordulókat támogatására, ha másként nem, hát közbenjáróként szerezte meg Batthyány

támogatását, mint azt például Wathay Ferencné férje kiszabadítására tett fáradozásainak felkarolásával tette. Kétségtelenül erős, határozott egyéniség volt, de nem tett mást, mint amit a kor magára maradt özvegyei tettek: összetartotta a családot, gondoskodott gyermekeiről. A legfontosabbat biztosította számukra: nem hagyta, hogy a családi vagyon, a birtokok és az uradalmak idegen kezekbe kerüljenek.

Levelek

A leveleket betűhív átírásban közlöm. Az "ü" hangot jelölő kétpontos w visszaadásától nyomdatechnikai okokból el kellett tekintenem. A rövidítéseket [] zárójelben feloldottam. A sérüléseket [...] jelzi. Nem oldottam fel a "kegyelmed", "kegyelmednek", "kegyelmedet" stb. megszólítás közismert rövidítéseit. A nyilvánvaló íráshibát, illetve kiolvashatatlan, értelmezhetetlen szavakat (!) jelzi. Az azonos címzethez szóló levelek címzését csak az első esetben közlöm, később már nem. A Batthyány család körmendi levéltárából származó levelek pontos levéltári jelzetét az első levélnél adtam meg, viszont minden esetben feltüntettem az illető levél numerusát.

1.

Nádasdy Ferenc Pálffy Miklósnak, Csejte, 1585. december 3.
Szlovák Állami Levéltár, Bratislava, St. Úsr. Arch., Arch. rodu Pálffy,
A. I. L. 3. Fasc. VII, fol. 13.

Generosae ac Mag[nifi]co D[omi]ne ac fr[ater] plurimum observan[dissi]me Servitioru[m] meorum
paratissimam Commen[dationem]

Hogi az ur isten keteket: szep fiu magzattal latogatta megh, bizoni zivem zerent örwlöm: engegie w Zent fölsége hogi ked: nagi boldogul örömet erhesse, es algia megh az io isten keteket: ezutannis minden kivanta iokkal Amen. Ertem az ked: leveleből hogi Kara Behramot az Passa el bochatta, es hogi io lovatis zerzet, az io hirt megh szolgalom kenek: chak immar hozna hamar megh hogi ne kesnek vele: Tovabba az ked: parancholattia zerent ez iövő heten el megiek kedhez: es isten azt advan ernem stób dolgokrulis lezen kedel: bezedem. Isten sokaigh io egesseghel eltesse kedet: mind Azzoniommal w keggével: es zep fiaval egietemben.

Ex Cheite 3. Xbris: 1585

S[ervi]tor et fr[ater] Addictiss[imus]

Fran[ciscus] Nadasdy
manu p[ro]p[ria]

Saját kezű

2.

Nádasdy Ferenc Pálffy Miklósnak, Csejte, 1585. december 21.
Szlovák Állami Levéltár, Bratislava, St. Úsr. Arch., Arch. rodu Pálffy,
A. I. L. 3. Fasc. VII, fol. 14.

Generosae ac Mag[nifi]ce: D[omi]ne f[rate]r mihi plurimae observan[dissi]me: Servitioru[m] meoru[m]
paratissimam Commen[dationem]

En ez estve erkezem megh Dobo uramtul, kivel mit vegeztem, isten egessegemet advan megh bezellem kenek: smindiarast menten mennek kedhez: de feleségemet betegen talalam, hizem mindazaltal az ur istent hogi semmi niavaliaia nem lezen, svelom hogi ez innepekig nem mehetek, hanem isten egessegemet advan, ez szent karáchon közbe megh keresem kedet: s az napiatis megh irom mikor lehet, kedet: chak azon kerem az en szolgaltomert iwion Zuhara, hogi annival erhessem közelb kedet: nekem penig megh bochasson hogi ez munkara illien bizvast kerem kedet: mert az ked: en hozzam valo io akarattia biztat. Ezzel kenek: szolgaltomat aianlom es az ur isten sokaig io egesseghen eltesse kedet: minden hozza tartozoiaval.

Ex Cheite 21 Xbris: 1585

S[erui]tor et f[rate]r Addictiss[imus]

Fran[ciscus] Nadasdy
manu p[ro]p[ria]

Saját kezű

Cím: Generoso ac Mag[nifi]co D[omi]no. Nicolao Palfi de Erdőd, Comiti Posonien[is], Supraemo Capitaneo Praesidy. Comaromien[is] Cubicularium Regalium M[a]g[nific]o. ac Sac[rae] Caes[arae] Regiaq[ue] Ma[ies]t[er]t[is] Consiliario etc.

3.

Magyar Országos Levéltár, Batthyány család körmendi levéltára, P 1314,
Missiles, 02236

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sárvár, 1604. február 15.

Sp[ectabi]lis Magnifice Domine mihi obs[ervandissi]me atq[ue] confiderissime Salutem ac deditisse[m] servitior[um] meor[um] commendationem.

Megh aldgia Isten kdeth minden iokkal. Az Kd leweleth ennekem megh adak a meliben neminemw leweleketh kereth kd en twlem szegeni Uramtul maradoth lewelek keözzül. Iria aztis kd Megieri Uram mostansagh ith leven w kegmevel az en szegeni Uram leveleith el hitte kd hogi megh nezettem, Ahoz kepest az kd kewanta leweleketis en kgnek megh küldheteöm. Adhatom ez dologhbul tudtara kgnek. Igaz dologh hogi Megiery Uram ith volt nalam, de igen keweseth mulatoth ith. Teghnap elöt ugimint penteke[n] estwe keseön vacziora utan erközöth ide, Akkor ollian kesen nemis volt szemben velem, Hane[m] teghnap ebedkorigh beszeltem az mit beszelhette[m] w kgmevel, Ebed utan Innenis el menwen Megieri Pal Uramhoz menth vacziorara es halni. Illien keweset mulathatvan ith, en megieri Urammal cziak egi leweleth sem tekenthettem megh, Nemis azvegre hivattam volt w kgmet hozzam Hanem Udvaromnak rendi el szabasa es az orszagh giwlese feleöl (mert w kgmeth küldööm kepemben oda) vegeztem es beszelghettem w kgmevel, Ez volt Ura[m] minden ide jwvetelenek es it letenek valo oka. Szegeni Uram leveleiben ez ideigh en megh edgieth sem tekentettem megh, seöth leweles ladayth sem nittattam megh, Ugian nemis volth sem wresseghem sem modom abban ekkoraigh hogi azth meögh czelekettem volna. Ez utannis azon dologhnak awagi leweleknek megh tekentetesere mikorban erközhetöm en arrul bizonios ideöth es naphoth mast kgnek ne[m] tudok Irni. Anekülis szantalan gond, kit Isten ne adot volna bator ernöm erközik feyemre mellieket valameddigh mindenkeppen io modjaval helere ne[m] intezeök addigh affele lewelek feöl hanyatasara es megh nezetesere ne[m] erközhetöm. Mas az ha szinten megh tekinteteömis az leweleket mint hogi ne[m] tudom sem ertöm miczoda lewelek legienek azok mellieket ker kd oda twlem ugian ne[m] tudom addigh kgnek megh küldeneöm valameddigh newezet szerent bizoniosbat ne[m] Ir kgd felölök. Ezzel Istennek io aldasa kdel.

Datum ex mea Sarwar 15. die Februar 1604.

Sp[ectabi]lis ac Mag[nifi]ca D[omi]nis V[est]ra S[erui]t[or]is deditiss[ima]

Elizabeta Comitissa de Bathor

Cím: Spectabili ac Magnifico Domino Francisco de Botthyan Libera Baroni et Domino mihi Observandissimo

4. 02237

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sárvár, 1605. január 19.

Zolghalatomoth ajanlom kegdnem mynth Jo akaro fjamnak; Istentöll sok Jokoth es Jo eghessegeth kivanok kgdnem boldoghwill megh adathny, mynd Azzonyommall w kegmevell: etc

Az kegmed leveleth wötthem es megh Erthöttem, myth Irjon kegmed neköm, hogy az körmöndy p[ro]funthra adnek Ezer köböll gabonath feleth buzath, es feleth rosoth, s az közeghy köböllell, hetven penzert, s megh Vgy hogy, vagy körmendre, avagy közeghre vitetnem, s-myndgjarasth kesz penszth adnanak erőtte, Isten lattja en tölem nem leheth, merth ighen olcso, mass az zegheny Jobadgjmnak

mosthanaba[n] annelkwlis elegh sok dolgok vagjon Idestowa nem wzhetöm wketh, A my keves vagyon penigh maghamnakis zwghseghöm vagyon rea, es ugyan Ithonnis föllieb ell adhatna[m]. Az my penygh az zombatheli gywless dolghath illetj, hogy bizonios embörömöth kwlgym be, gondom vagjon rea, s Megyerj Uramoth kwldöm be, tellies tanosagoth adtam w kegmenek. Tovabba Ir kegđ arrulis hogy en kegđnek ketth Agharral tartozna[m], tudgja azt kd hogy megh vettem kednek, hanem Azzonyomtol w kegmötöll a mynth Izenth ked, hogy, az Vöröss melle, zöröznek megh edgyeth, es kwldenem, kegđnek, I[ste]n lattja hogy elegghe vagyok uthanna es myholth olliath talalok kegđnek megh kwldöm, hol penigh zerjth nem tehetnem kegđ megh bocsasso[n]. Az my az Vonth Arany es Ezwstth dolghath illetj, hogy kwldenek kegđnek zazz Mothringh Aranjath, es zazz Mothringh Ezwstöth I[ste]n lattja kegđnek arrul azth Irhatom, hogy bizony ennekem nyncz, Latta azzonyom w kegme mynd a ky volth, mass az Leanioss ember leven, Varroknak ighen ky oztogatta[m] annakuthanna Myndazon althall a my keves vagyon, Aranyath Im kwlthem kegđnek a my lehetőth, de Ezwstöth bizony nyncsen, merth Azzonyom w kegme Joll latta a my maradoth, azthis mjngjarasth Bakacsnenak kwldöttem valamy Varrohozz, Az Araniath penigh en kegđnek penzy nelkwll kwldöttem, kd azerth megh bocsyasson merth bizony Vonth Ezwstöth nyncsen. I[ste]n sokaigh elthesse kegđeth:

Ex nostra Sarwar: 19: Januar: 1605.

Kgd Jo akaro Fia

Bathory Eörsebeth etc.

P. S: Ertöm aztis hogy ked Ir arrull, hogy mydön ked szerencsie p[ro]balny akar mennyi zolgajmoth ne tartcsam megh, hanem kedell bocsiasa[m] ell wkoth. Azerth az mydön kegđnek zandeka az, hogy uthra megjen kegđök, annak elötte ked adgja tudasomra, mjnth hogy Idestowa zelliel vannak, hivathassam be akkorra ököth, nem tiltom kegđöll ököth:

5. 02238

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sárvár, 1605. március 9.

Zolghalathomoth Irom kegđnek, mynth ennekem myndenkoron Jo akaro Fyam Uramnak, Istenthwll kivanok kegđnek eghesseghöss, hoszszw eletöth boldoghul megh adathny, etc.

Nyawalias Vathay Ferenczne vöth szegheny Urajertth egy Raboth azzall az remenseggell, hogy zegeny Urath rabsagaboll ky zabadittana, Zegheny Azzonnak modgya nem lewen, egyeböth az rabnak be bocsyatasaban könyörghe my nekwnk, hogy kednek Irnank mellette, mynth hogy Isten iob modoth adoth kegđnek az rabnak be bocsyattasaban, ky althal szegeny Vathay Ferencz megh zabadolhasson. Kerywk kegđöth, kegđ my erőttwnk legyen mynden Jo segetseggel, maghara gondull a zegheny rabnak zabadulasanak gondgya viseleseth föll veven, Mely dolgoth my erőttwnk kd megh csyeleködven ha Isten elteth nagjob dologhba[n] Igyeközzwnk kednek megh zolgalny. Isten sokaigh elthesse kegđeth Jo Egessegeben.

Datum ex nostra Sarwar: 9: die Marty: 1605

Kegnek Jo akaro Annja Eörömest Zolghall

Bathory Eörsebeth

6. 02239

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Kapu, 1605. május 16.

Zolghalathomoth ajanlom kegđnek mynth nekem io akaro Fyam Uramnak, Istenthwll kivanok kegđnek eghesseghöss hoszszw elethöth boldoghwll megh adathny; etc.

Im ezön oraba[n] ugy mynth dell uthan három, es negy ora tayban erközek levele Somogy Matthyasnak, melly kednek, Zreny Uramnak es neköm zoll. Azerth en myndgyarasth föll zakasztva[n] megh nezem mytth Irjon a Jambor, s az massath ky Irattattam, azon leveleth penigh mellyeth Irjon, kednek myndgyarasth ez en levelemben be kötve oda kwldöttem. Megh erthy ked a levelböll mytth Irjon. Keröm pedig kegđöth, hogy Zreny Uramnakis meltoztassa kezehözz ezön leveleth, myvelhogy ew kegmenekis

zoll. I[ste]n sokaigh elthesse kegdeh Jo Eghesseghben:

Datum ex Castro n[ost]ro Kapw: 16: May: 1605

Kegd Jo akaro Fja, Szolghal kegdnnek:

Bathory Eörsebeth:

7. 02240

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Léka, 1605. június 1.

Sp[ectabi]lis ac Magnifice domine fili Observand[issi]me Salutem et servitior[um] meor[um]
Commen[dationem]

Kegmed megh Erthy ez be keoteoth Nemethy Gergell levelebeoll mytt Irjon az Gywles feleoll, kgdet feleote nagy zeretetell kerem kgd mutassa megh ez dologban eleyteoll fogvan valo io akaratiaht hozzam es ezen arvaimhoz, mytt czelekezyk kgd magha feleoll, nekemys mytt kely czelekednem, kgmed irya megh sietsegell, tudom hogy kgd mind magamnak s mind germekimnek io akaroya, nem kivan kgd semy gonoztt nekwnk, kgteoll io valaztt varok sietsegell, Az uristen Eltesse kgdet sok esztendeigh io Egesseghben.

Adatoth Leukan prima die Juny 1605

Kgnek zeretetell zolgall kgd Annya

Bathory Ersebeth etc.

P S Kgdet azon kerem Irya megh kgd kwlde be kgd valakyt avagy nem, merth en mindenben kgdhez tartom magamath, ez leveleketh kgd kwldgie visza, az valaszt uram sietsegell megh varom kgteoll

8. 02241

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Léka, 1605. június 3.

Zolghalathomotht ayanlom kgdnnek mynth Jo akaro Fyam Uramnak, Istenthwll kywanok kgdnnek eghesseghöss hozzw eletöth boldogwll megh adathny mynd Azzonyommall ew kegmevell edgyethemben: etc.

Az ked leveletth vöthtem es Jo tanacsyath mellyben Inth kegdeh hogy semmy dologban ne arcsyam magham, se hozzajok ne kwldgyek, Az ked Jo tanacsyath, es Inteseth fölötte nagy Jo neven vöthtem kegtöll, es ha az Ur Isten eltheth meghis zolghalom kegdnnek, hozzam valo Jo akaratyath: Ir ked arrulis hogy megh Iryam Bechben faluim ell rablasath, es egetteteseth, myngyarasth megh Irtham mynek elöthte az ked levele erközöth, mert bizonsagull hiwom az Istenth, hogy miegh ekkoraigh hiwseghömöth megh tartottam ew Fölseghehözz nemis Igyeköszthem masshöz kötheleznöm hiwseghemöth. Azonis leszök penigh valaminth s-valahogy leszen, hogy ezön hiwseghben megh maradgyak. I[ste]n sokaigh elthesse kegdeh Jo eghesseghben.

Datum ex nostra Leuka: 3: Juny: 1605.

Kegd Jo akaro Annya Zolghall:

Bathory Eörsebeth:

9. 02242

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Léka, 1605. június 28.

Zolghalathomotht ayanlom kegdnnek mynth Jo akaro Fya[m] Uramnak Istenthwll kivanok kegdnnek lölky testy sok Jokoth boldoghwll megh adathny: etc.

Kegmedöth errwll kölletek levelem althal megh talalno[m], hogy Im ezön oraban erközik levelem, hogy az Tabor ell zalloth volna Soprony aloll, kitth csyak kösz hirrell hallottu[n]k, wgy hogy az raba[n] althal akarnanak vissza menny, mellyeth nem tudu[n]k mire velny, Mynd azon althal, Im az levelnek massath kednek oda kwldötthem, a dolgoth megh erthy ked belöle myhösz köllessek magha[m] tarthanom.

I[ste]n sokaigh elthesse kegdeh Jo eghesseghben.

Ex nostra Lewka: 28: Juny: 1605

Kgd Jo akaro fya

Bathory Eörsebeth:

P: S: Immar megh Irtham wolth kegdnék az leweleth hogy az wtha[n] Ismegh hjrem erközek, hogy Löwö es Uyker tajan halnak az tatarok, es Sarwar fele sietnek, Sarwarath es mjnd az Varast ighen fenyöghethik, Nem tudjuk my köwetközhetik, hogy ha my seghetsegh Jwhetne eörömesh akarna[n]k, merth magu[n]k kewesek wagyu[n]k az oltalmazasara.

10. 02243

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Léka, 1605. június 29.

Zolghalathomoth Ayanlom kegdnék mynth Uramnak fiamnak, Az Ur Istenthwll mynden Jokotth kywanok kegdnék: etc.

Kegdnék azth Irhathom, hogy teghnap Sopronyboll az Nemethék ky Jötthenek az en kereszthwry Hazamra. Algyuth hoszthanak Varosomoth, es Majorjmath thöveböll ky Eghetthék, az mynth a hyreth hozak. Ugyan meghis vetthék a kastellyomoth. Myerth köllessek eszth Raytham csielekedni nem tudom, Merth az elő Istennell bizonyethom, hogy az en kegyelmes Uramnak hywe voltham, s-leszökis mygh Elek. Azerth kegdeh mynth Jo akaro fyam Uramath kerem, hogy ked beszélghessen az en Jo akaro Urammal is Locu[m]tenens Urammall, es kegtök Iryon egyenlő akarattall mellettem, oda az Nemöthöknek, mert bizony eszth nem Erdemlem az myth csyelekösznek rajtham, ew Fölseghe alazathoss hyven. Tarcsa megh az Ur Isten sok eszthendökigh Jo eghesseghben kegdőth.

Ex nostra Leuka: 29: juny: 1605

Kegmed Jo akaro Annia Zolghall kednek:

Bathory Eörsebeth:

11. 02244

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Léka, 1605. június 30.

Zolghalathomoth ayanlom kegdnék, mynth Jo akaro Fyam Uramnak, kywanok Istenthwll kegdnék eghesseghöss hosszw eletöth boldogul megh adathny mynd Azzonyommall ew kegmevell edgyethömben: etc.

Im Bastha Uram ew kegme mytth Iryon ennekem, annak az lewelnek massath oda kwldötthem kegdnék, megh Erthy ked a dolgoth myröll Iryon: Azerth kegde Locumtenens Urammall ew kegmevell beszélghessen ez dologhrull es Iryon kegde felöle, mytth köllessek csyeleködnöm, az kegtök Jo teczesetis akarnam Erthenöm. Ennekem kegde parancsollion zolghalok kegdnék. Tarcsa megh az Ur Isten sok esztendökigh Jo Eghesseghben.

Ex nostra Lewka: ultjma die Juny: 1605

kegmed zerelmess Annia, Zolghal kegdnék

Bathory Eörsebeth:

post scripta Kerem kgdet mintt zerelmes uramath fiamath, Urammall w kegmevell Locumtenens urammal diligenter megh olvasvan Basta uram w kgme leveleth, informallion ugy kgtek kytt telies eletemben mind magam s mind giermekim zolghalassunk megh kgteknek, es lehessen megh maradassomra jeovendeore, en ezelis megh mutatom az w feolsegehez valo hwseghemeth, csak hogy az varban nekem feo lakassom vagion kytt kegtékis tud, Ezben zorolvan feles nepell mintt maradhatnek megh az varosban a mint Papanys alkalmatosb volna nekik lenny es menytt kellessek bevennem kgtek erreoll informalion,

12. 02245

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sárvár, 1605. augusztus 12.

Spectabilis ac Mag[nifice] dom[in]e filij obs[ervandissime] Servitior[um] meor[um] paratissima
 commen[dationem] G[e]n[e]rossa

Kegdetth mynth io akaro Uramath fyamath az kegd hywatallya es az tyztesseges beöczewletes
 autoritassa es az kegdhez valo byzodalomys reja kezerettwen sokkal es sokzor kel bantanom. Im Irtam
 General uramnakys az Nemetsegh es az zegeny kossegys sokan panazolkodnak, hogy az Taborbely
 vytezek es az kegd zolgays kyketh az my kegmes Urunk nem fogyatkozasunkra hanem otalmunkra
 bocsathoth ide, zerte zellel az falwkon varosokon nyargalwan valamy barmoth akar ky[.....] ha zynten az
 zegeny ember penzen vetteys [...] el Haytyak es vyttten zabadon vyzyk maga [...] hogy az Göry királ
 kepe ugyan teörwe[.....] megh hogy ha a zegeny ember penzen [...] es valaky megh ismerneye vagy el
 akar [...] keuleomben el ne vetessek teule hanem azt az [...] adoth megh fizessek elozeor erette neky, de
 ezek [...] eleo vezyk es zabadon hayton haytyak ewk azt mongya hogy az kegtek zewksegere az
 taborban haytyak, de en azt byzony nem hyzem. Tegnapys egy Myrkoczy Mark neweo few ember zaz
 lowal ment wolt Csepreghben hogy zegenyeknek barmokath el haytsak maga tudgya kegd hogy csak az
 Immar az en Jozagocskam az egy puzta varas az my kewesen megh marattanak azoknakys az teoreok
 tatar mynden marhayokban sakmanth teth es csak az raytok valoban marattanak zegeny nyavalyasok,
 Nehezen kertek azt az Myrkoczyt, hogy csak addigh ne haytca el az barmoth mygh kegteket lewelem
 altal megh talalom, Kerem azerth kegdeth mynth jo akaro uramath, fyamath, kegd zolwan General
 urammal, ne hadgya kegtek az Zegensegen illyen zabadgyaban uyonna nyomorgattny es puztittany mert
 az bytangh mellett soknak igaz marhayatys el vjzyk es ez utolso puztasagh sokkal zomorwb nehezeb
 lezen az zegeny feoldnek. Csak Annak az Myrkoczynakys [...] kegd hogy ne haborgattna az zegeny
 Csepregyeket [...] kegd megh zolghalok mynth io akaro Uramnak fyamnak Isten sokaigh kegdeth
 kyvantha Jo Egesseghben

[...] castro meo Sarwar 12 Augusti 1605.

[...] zolghal jo akaro Anya

Bathory Eorsebeth

13. 02246

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sárvár, 1605. augusztus 13.

Zolghalathomoth ayanlom kegdnek, mynth ennekem myndenkor[on] Jo akaro Fyamnak, Istentwll
 kivanok kegdnek eghesseghös hoszszw eletöth boldoghwll megh adathny: etc.

Megh Jöwen kegdöll azen Jambor zolghajm kyktöll megh erthem az ked hozzam valo Jo akarattjath, es
 Izenetith kegdnek megh zolghalom, hozzam valo Jo akarattyath. Izenthe kgd hogy gyalogokotth
 fogadgyak, annekwll ne hadgyam magham, Ugy vagyon hogy azth köllene chyeleködnöm, ha volna
 myböll fogadnom, De lattja az Isten hogy nyncz, es nem tudok myböll fizetnöm, ha fogadnekis.
 Ezöknekis a my kevesen vadnak, csiak Isten tudgya mynth s-hogy fizethetök megh nekyk. Merth
 bizonsaghom az en Istenem, hogy az en szegheny Uramtol nem maradoth a kivel fogadhatnek, merth a ky
 volth bizony mynd rejajok költötthe, kytth Joll tudhath kegdmed. Mass az ighazath Irok kegdnek, hogy
 szegheny Uram halalatol fogwa, csyak zazz forjntoth sem tettem ell a Jövedelemből hanem szolgaymra
 fizettem, a my keveseth be vehettem, s-nyncz Joll lattya Isten myböll foghadgyak. Isten sokaigh elthesse
 kegdeth Jo eghesseghben.

Datum ex nostra Sarwar: 13. Aug: 1605.

Kegd Jo akaro Anya. zolghal kegdnek:

Bathory Eorsebeth:

14. 02247

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Monyorókerék, 1605. szeptember 4.

Zolghalathomoth ayanlom kegdnek mynth Jo akaro Fyam Uramnak, kywanok Istentöll kegdnek
 eghesseghös hoszszw eletöth boldogwll megh adathny: etc.

Kegdnek adhatom twdasara, hogy Im ez oraba[n] erközenek lewelejm Sarwarroll, kyk kozöth valamy talalth leveleketh kwldötthek mellyeketh Boczkaj hada nepe közzöll valoknak talaltak. Azerth myngyarasth kegdnek azon leveleknek az massajth oda kwldöttem, megh Erthy ked belölök mynden dolgokoth myröll Iryanak. Isten sokaigh elthesse kegdeth Jo eghessegben:

Datum ex Mogyorokerek: 4. 7bri: 1605.

Kegd Jo akaro Anya zolghal kegdnek:

Bathory Eorsebeth:

15. 02248

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Monyorókerék, 1605. szeptember 7.

Zolghalathomotht ayanlom kegdnek mynth ennekem io akaro Fyammak. Az hatalmas Istentöll kiwanok kegdnek lölky testy Jokoth, es Jo eghessegheth boldoghwill megh adathny, mynd Azzonnyommal ew kegmewel edgyethemben: etc.

Kegdötth erröll kölletek levelem által megh talalnom, hogy Im ez oraban szynthen Vachora fölöth erközek levelejm Sarwarrol, kikben mynemö hyrököth Iryanak ugyan azon leveleknek az massaith kegdnek oda kwldöttem, kegd megh erty myth Iryanak. Ennekuthannais ha my hyrej m lesznek, kednek myngyarasth tudasara adom. Tarsa megh az Ur Isten sok esztendökigh Jo eghessegben kegdöth.

Datum ex Mogyorokerek: 7: die 7bris: Anno 1605

Kegd io akaro Anya zolghall kegdnek:

Bathory Eörsebeth:

16. 02249

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Monyorókerék, 1605. november 4.

Zolghalathomotht Ayanlom kegdnek, mynth Jo akaro Uramnak fyammak,

az kd leweleth megh adak, En rajtham Uram semmy nem mwlik valamy az közönseghöss Jo, de tudgya kd hogy Lewka, Klastrom es Xtur tARTHOMANYBAN nekem semmy Jobadgyom nyncz, az fölsö Vydeknekis iob resze oda vagyon, az my megh marath benne a mynth megh Iram kednek oda fell semmyböll ky nem vonzom maghamath az közönseghös Joboll, az egy csyepregh valamennyre maradoth megh, de azokis eleg nyomorosaghoss fogyatkozassall, azokkal penygh olly veghezesem vagyon hogy valameddigh az szwghsegh kywannya, mynd addigh fizeteth gyaloghoth eotventh tARTH, azoknak vaydayok, zazloyok dobosok vagyon, es Contjnue Sarwarath lesznek, s- mosth is otth vadnak, Emberseghess emberek es fegyweresek, nem ugy mynth az Varmegye, Egy hetyghis fell tamad, mass heten haza megyen, az my az Ikerwary es tob hajduk dolgath illetj, En kesk volnek Jambor zolghajm althal Intetnem, de haszontalan merth az Nemeth fegywerestöll ugy megh felemletthek, hogy az kyk ide által marattakis, latwa[n] hogy föll kerghetjk ököth, mosth uyobban föll tamattak, itth Zombatthel tayan vannak harom zazan, az Köszeghi hegybennis mongyak hogy nyolcz zazan vadnak. Irya ked hogy az Sarwarj varasban zalittassam az kyk megh ternek. En senky szyweth nem lathom, effele parthosokoth nem szallithok semmy utthall azen varosomban. Az fell tamodass Uram bizoni Ighen melto es szwkseghöss, de mynd egy aranth thamadgyu[n]k föll, mynd ked Joszagha, töb Urake, es Nemesseke, azonkeppen valaholl ky vagjon mynden rend, merth myndnyajunknak böreben Jar, I[ste]n elthesse kegdöth Jo Eghessegben.

Datum ex Monyorokerek: 4: die 9bris: 1605.

Kegdnek zeretethell zolghall, az kegd Anya

Bathory Eörsebeth:

17. 02250

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sötör, 1607. március 14.

Zolghalathomotht ayanlom kegdnek, mynth io akaro Uramnak Fya[m]nak: Istentöll kywanok kegdnek

lölky testy Jokoth, es io egessegeth boldogull megh adatny mynd azzonyommal ew kegmewell kd zerelmes annyawal edgyethemben. etc.

Erröll kölletik kegdeth levelem althal megh talanom, hogy esek erthesömre hogy Banffy Christoph Uram megh zallotta volna Nempthy varath kyth tudom hogy kegdnekis nyiva[n] vagyon, hogy megh zallotta, mellyeth my okboll chyeleködöth ew kegme, semmyth nem erthök benne, holoth tudgya aszth kegd, hogy Nempthy vara nem chyak öteth illethne, hanem közönseghössen mynd az eghesz atyafiakoth illethy, es Varna az orszagh gywlesethöll immar[on] üdö nap elöth ne haborgana ew kegme, Söth megh aszthis ertötthem volna, hogy kegd szolgajbanis és Popelne azzonyom zolgajbanis volth anal volna alatta, kyth en semmyutthall ell nem hihetök, hogy kegtök aszth chyeleködte volna, holoth sem az atyafisagh sem az io szomszedsaghozis nem illoth volna, azerth nem hyszöm. Azerth kegdeth mynth Jo akaro Uramoth fiamoth zeretethell keröm hogy adgya erthesömre es tudasomra kd myth köllessek felöle chyeleködnöm, merth ez az haborosagh ioth nem hozz a Frygy közöth, söth ismegh vissza vonyasth merth ugyss hallom, hogy az Kanisaj Bassathis melleje hyta volna segetsegöll, es elis indolth volth, mynd Faltörö algjujwall edgyöth es zinthen az Eördög Lyukaigh Jwth volth hogy otth ell nem Jwhetöth, ugy terth megh, Ez azerth bizony nem illöth volna ew kegmehez hogy egy Törököthis hivotth volna hozzaja, Hanem varth volna ew kegme immar az orszagh gywlesethöll, holoth tudom hogy akkoron nagyob dolgokis megh lattatnak, es ell igazitatnak. Mynd ezekböll azerth az kegd teczeseth akarom Erthenöm myth köllessek chieleködnöm kd adgya tudasomra. Isten sokaigh elthesse kegdeth Jo eghessegben.

Datum ex Allodio nostro Sötör: 14: Marty: 1607.

Kegmed io akaro Annya zolghal kegdnek

Bathory Eörsebeth

18. 02251

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Keresztúr, 1608. március 22.

Zolghalathomotht ayanlom kegdnek mynth byzodalmas Jo akaro Uramnak Fyamnak, kywanok Istentwll kegdnek Eghesseghess hoszszw allapathoth boldoghull megh adathny mynd Azzonyomekkall ew kegmekell edgyethemben: etc.

Kegdnék chyak eszth akara[m] tudasara adno[m], mywell hogy ez mosthany Vasswarmegyeben valo gywlesben Keserw Istva[n] Ura[m], az Var megyethwll, s- mynd penygh Fw Ispannyathull ell buchyozoth, es tysztyth le tetthe, kyth tudom hogy kegdnek is tudasara vagyon. Mynek okaerth kd, az töb Urakkal edgyöth, Edgyeth Erthwen, izen dologh felöll, az kd Jo teczeseth es akarattjath akarna[m] Erthenöm, hogy kyth köllene masth helötthe valasthanu[n]k, es egy Generalis gywlesth mykorra kölletnek hjrdetnwnk, es közönseghössen vegheznwnk, kd, adgya tudasomra. Enneköm kd paranchiollion zolghalok kegdnek zeretethell. Tarchia megh Isten kegdeth sok Esztendökigh Jo Egessegben.

Ex nostro Xtur: 22. Marty. 1608.

Kegdnék zeretethell zolghall

Bathorj Eörsebeth.

19. 02252

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Keresztúr, 1608. március 27.

Zolghalathomotht Ayanlom kgdnek mynth byzodalmas Jo akaro Ura[m]nak Fyamnak, kywanok Istentwll kegdnek Eghesseghess hozzw elethöth boldoghull megh adathny, mynd Azzonyomekkall ew kegmekkel edgyethemben: etc

Az kd leveleth vötthem, es megh Ertötthem myth Iryon kd az en levelemre, kegdnek aszth Irhathom hogy ez nem chyak en maghamtoll vagion, hanem töb byzoth Urajmoth, es baratymotys talaltha[m] megh felöle, kyk közönseghössen, egy massall beszelghetven, vegeztwk, es rendelthwk a Generalis Gywlesth, ugy mynth ad 21. diem Mensis Aprillis, hogy akkorra legyön megh, melly Immar meghis vagion paranchjolva, az Vicze Ispannak, hogy megh hyrdettesse, s ugj Itelöm penigh, hogy keth avagy három

napnal fölötthet nem tarth ez a gjwless hanem Vegh leszön benne. Az my penigh az penz zam be vetheleth Illety, tudom hogy az Uraymnak gondgjok leszön arrais, es rea Erköznek Ew kegmök arrais. Az egjeb dologh felöll penigh, hogy aszth Irja kd, hogy mosth valaszth nem Irhathoth kd, hanem Ennek uthanna valo Leveleben böwssegössen valaszth teszön kd, Ezömben nem Jwth, hogy myröll Irtha[m] volna kdnek, töbrröll Ennell a dologhnall* a kyth kegdnek tudassara adta[m] leveleben. Isten elthesse kegdeth sok Esztendökigh Jo eghessegeben.

Datu[m] ex nostro Xthur: 27 Marty: 1608.

Kegd Jo akaro Annya zolghall kegdnek

Bathory Eörsebeth

P. Scripta: Ha penigh ollyath Irtha[m] volna kdnek, adgya tudasomra kd es Irjon valaszth kd rola

* Margón: ugy mynth egy gjwless felöll,

20. 02253

Báthory Erzsébet Kisfaludi Balázsnak, Sárvár, 1609. január 19.

Generose ac Egrege domine nobis honorand[issime] Salutem ac nostri Commendatjonem

Aldgya megh Isten sok Jokkall kegdeth: etc. Errwll köllethek kegdeth levelwnk althall megh talalnu[n]k, mynth hogy mosthanaba[n] a mynemö dologhba[n] foghlalathoss kegd, ugy mynth a lathroknak ky kereseseben, kdnek kyn köll forgholodny: Mynekokaerth Jöne my hozzank a Tokorchy tudoss Azzony s-talala megh mynköth ez dologh felöll, myvell hogy hazanall thörthenth illyen dologh, kyt mynekwnk hyrwnke töth, hogy lakoth [.....] egy Menyechke [.....]* hazanall kyth gyermeksseghetöll fogva nevelth volna föll, melly Menyechke mosthan Nehezköss volna, es kerdözven töle kytöll vallo, háromrais valloth a kytöll Nehezke volna. Felven penygh attoll Nyavalias Eöreggh Azzony, mynth hogy a Vejnek az Eöchye nalok lakva[n], mynth egy zolghajok, kezgyön arrais valamith vallany holoth Immar annak elötte háromrais valloth, es Dwlo Istvanek ky Jöven hazara, kezdgyek az ew keves marhajath föll Dulny, amannak vetkejerth. Azerth kegdeth kerom, hogy ha kj mennekiss, kd paranchyolna megh hogy az szegheny Eöreggh Azzony marhajaba[n] ne tennenek sakma[n]th, holoth ew senkjnek sem vethöth, hanem a kj vetöth bwnhodgjek az. Isten Eltesse kegdeth.

Ex nostra Sarwar: 19. Janu. 1609

Elizabetha Comitissa de Bathor

* olvashatatlanul kitörölve

Cím: Generoso ac Egregio domino Blasio Kyssfaludi Vice Comiti Comit[a]t[us] Castriferrej. etc. Nobis observandissimo

21. 02254

Báthory Erzsébet Kisfaludi Balázsnak, Sötör, 1609. március 2.

Generose domine Nobis ho[noran]de. Salutem ac No[st]ri Com[mendati]o[ne]m

Isten sok iokkal algja megh kegdeth. Kegldeth kerem szeretettel, hagi kegd ezten Zavda[n] (!) Estvere be iöyten merth neminemö dolgaimrul valo vegezesim vadnak kegdell. I[ste]n sokaigh eltesse kegdeth.

Datum ex N[ost]ro Allodio Seóytör 2. Mar. 1609.

Elisabetha Comitissa de Bathor

22. 02255

Báthory Erzsébet Kisfaludi Balázsnak, Sárvár, 1609. március 19.

Generose ac Egrege domine nobis honorande Salutem ac nostri Commendationem

Algya megh Isten sok Jokkall kegdeth. etc. Errwll köllethek kegdeth lewelwnk althall megh thalalnu[n]k, hogy Jöwe my hozza[n]k kegtöktwll az Zolgha byro, Lamperth Istwa[n] Uram, Esskwttjewel edgywth,

nemynemő Leghenyök megh foghassa felöll, hogy kezesök lötthenek volna Eröttök, Maghassy Mate es Maghassy Petar, Abban mynekwnk ketseghwnk nynchyen, hogy kd nem kwldötte volna, es kezesök nem lötthenek volna Erötthek, De az Procotolumoth (!) Elő hozatva[n], es megh olvastatva[n], abba[n] ugy vagjo[n] megh Irwa, hogy az Itth valo törweny tewök Elöth, Ha az törveni előth Concordalnakis, de az foll zabadolassokkorth, mynd az ketth fell Itth legien, es az Törvény zabadychia föll ewköth, Azerth meghis kegdtöll Informatjonak my volthaerth byzonioss leveleth varok kegdtöll. Isten sokaigh Elthesse kegdeh Jo Eghessegben.

Datum ex nostra Sarwar: 19: Marty: 1609.

G[enerose] E[gregia] D[omina] V[est]ra In omnibus benevola

Elizabetha Comitissa de Bathor etc.

23. 02256

Báthory Erzsébet Batthyány Ferencnek, Sárvár, 1610. június 28.

Zolgalatomath aianlom kegdek mint io akaro fiam Uramnak, álgia megh Isten kegdet minden kivánsaga szerint valo sok iokkal.

Mínthogy az Bechy hazamnak az feodele megh kezdet bontakozny, az Gazda ahoz erteo bizonios emberekkel megh nezette, es azt mongiak hogy ha chiak eztendeigh ezen állapotban maradis mindenestwl el vész, es nagy keoltseggel telliesseggel uyonnal keolletik megh epiteny. Hogy penigh anny keoltsegnek eleit vegie, tudakozta twleok, hogy ha mast mingiarast el kezdenek epitesét, mennybe telliesednek veghez vitele s-azt mongiak hogy ket szaz hetven három Renissel mast megh iobbithatnak, az mint kglđ ez oda kwldeot magok Auzczugianak az massából megh erthetj: Emlekezhetik penigh kegld arrol, mikeppen vegezet az szegheny Urammal kegld, hogy az meddigh io akarattunkbol biria kglđ az feolseo hazakat, addigh az epwletreis segitseggel leszen. Keröm annak okaert kegld, hogy minek eleotte mindenesteöl el dwllieon, legien segitseggel az megh epitesre, mert annak utanna sok keoltseggel keolletnek hozza iutnunk. Ha peniglen kglđ erre kedve nem volna kegldt kerem ne igiekezzek kegld kárt tenny, mind nekem s-mind giermekimnek, mert illien okkal egynihánian kerik házaimat hogy az feodelet minden fogiatkozásabol helire allattiak, es az ház bérert minden esztendeoben száz forint szállion le az epitesre ment summából s-az utan kéz penzeöl adgiak megh az hazak berit. Mind az altal kegldtwl es az kegld iam[bor] szolgaitul, az kiknel az kegld levele leszen, nem lesz tilalmas. chiak erreol keolletek megh talalnom kegldt, Választ várok kegldtwl. Isten eltesse kegldet ki[...] szerint valo io egessegben.

Datum ex n[ost]ra Sar[...] 28 Juny 1610

Kegld jo akaro Anya szeretettel szolgal kegldk

Bathory Eorsebeth etc.

24. 02257

Báthory Erzsébet Kisfaludi Balázsnak, Sárvár, 1610. augusztus 27.

Generose ac Egregie domine, affinis nobis observan[dissime] Salutem ac nostri Commendatjonem etc.

Algya megh Isten lölky testy Jokkal kegdeh: etc. Chyak erröll kölletek kegdeh levelem altall megh thalalnom, myvel hogy Esek Ertheswnkre, hogy otth az Raba közben valo falukban, Chyavargananak zelliell falukroll, falura, Bokor Istok es Balass Deak, Mynekokaerth kegdeh keröm szeretetthell, hogy ha valahull otth köröll hyreth hallia kd nekyk, hogy oth Chyavarghananak, kd lenne azon, hogy valamynth s-valahogy lehetne ha szynthen a faluth reajok köllene tamasztanyss, fogatna megh kd ököth melly dolgoth kd ha megh chieleköszi kereswnkre, kegdenek mys nagjob dologboll igyekezzwk megh theretteny, az kd faratssagath. Isten sokaigh eltesse kegdeh Jo Egessegben.

Ex nostra Sarwar: 27. Aug. 1610.

G[enerose] E[gregia] D[omina] V[est]ra. In omnibus benevola.

Elizabetha Comitissa de Bathor: etc.

Tartalomjegyzék [Irodalomtörténeti Közlemények 1999. 1/2.sz.] **Kezdőlap**

[+ betűméret](#) | [- betűméret](#)

[stílus 1 \(fehér\)](#) [stílus 2 \(fekete\)](#)
